

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΛΙΚΡΙΝΩΣ φοβούμαι, μήπως οί τυχόν αναγνώσαντες τὰ τόσον ὠριμα διηγήματα τοῦ Ἐπισκοποπούλου καὶ βλέποντες σήμερον τὴν τόσον ἄωρον φυσιογνωμίαν του, ἀναγκασθοῦν νὰ ἐκλάβουν αὐτὸν διὰ κανένα ἄιδρα ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον ἐξυρισμένον ἢ καὶ — τίς οἶδε! — φύσει σπανόν, νὰ ποδώσουν δὲ τὴν παιδικὴν τῶν χαρακτηριστικῶν του ἀνθηρότητα εἰς χαμμίαν ἑλλειψιν τῆς εἰκόνης . . .

Αὐτοὺς ἔρχομαι σήμερον νὰ διαβεβαιώσω, ὅτι ἡ καλλιτε-

χνικωτάτη εἰκὼν τοῦ Ἡμερολογίου εἶνε συγχρόνως καὶ πιστοτάτη. Ὁ Ἐπισκοπόπουλος εἶνε ἀκόμη νεανίας ἀμύσταξ καὶ ἀγένειος, μόλις ἐγγίζων τὸ εἰκοστὸν ἔτος. Ἐκ πρώτης ὄψεως, βλέπετε, ὁ συγγραφεὺς τῶν «Τρελλῶν Διηγημάτων» ἐκπλήσσει ὄχι μόνον τοὺς κατὰ πρόληψιν ἀξιῶντας καὶ χρόνον ζωῆς ἀνάλογον ἀπὸ ἓνα χειριστὴν τοῦ καλάμου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη οἱ ὁποῖοι καλῶς γνωρίζουν ὅτι ἡ ἡλικία τῆς λεγομένης σοβαρότητος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἔτη, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ. Δὲν ἔχουν ἄδικον οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δέ. Τὸ φαινόμενον τοῦ παιδίου, τὸ ὁποῖον ἀμιλλᾶται ἐν τῇ παραγωγῇ πρὸς τοὺς μεγαλειτέρους του εἶνε πράγματι ἔκτακτον, εἴμπορεῖ δὲ νὰ δικαιολογήσῃ κάθε ἐκπληξιν καὶ κάθε θαυμασμόν.

Τὰ αἰσθήματα ταῦτα δὲν θὰ προκαλέσουν ἴσως εἰς μικρότερον βαθμὸν αἰ ὀλίγαι βιογραφικαὶ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ σας δώσω.

Ὁ Ἐπισκοπόπουλος, — σᾶς ζητῶ συγγνώμην διότι τὸ ὄνομά του δὲν εἶνε συντομώτερον, — ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ. Τὸ τετριμμένον ἐκεῖνο ὅτι «ἐξεπαιδεύθη εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του» δὲν εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπαναλάβῃ περὶ αὐτοῦ, ἂφ' οὗ πολὺ ὀλίγον ἐφοίτησεν εἰς τὸ Σχολεῖον. "Ὅχι, διότι τῷ ἔλειψαν ποτὲ τὰ μέσα, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ πρὸς τὰ γράμματα κλίσις· ἀλλὰ διότι κυρίως ἡ σχολαστικὴ καὶ κατὰ πρόγραμμα ἐκπαίδευσις δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐλκύσῃ τὸ ζωηρὸν καὶ πρωῒμον πνεῦμα τοῦ παιδός. Καὶ ὅμως ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ μικροῦ ἐπαναστάτου, τοῦ ἀμελοῦς μαθητοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεστρέφετο τόσον τὴν γραμματικὴν καὶ τὰ λατινικὰ καὶ θεώρει τὸ Σχολεῖον φυλακὴν ἀναξίαν αὐτοῦ, οὐδέποτε ἔλειπε τὸ βιβλίον. Ἀνεγίνωσκεν ὅ,τι εὔρισκε, φθάνει νὰ μὴ τοῦ το ἐπέβαλλεν ὁ διδάσκαλος· ἐπειδὴ δὲ εὔρε πρόχειρα πολλὰ ἱατρικὰ βιβλία, ὁ μικρὸς τὰ ἀνέγινωκε καὶ . . . ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἱατρός.

Μὴ ἐκπλαγῆτε τώρα ἂν σας εἴπω ὅτι κατ' οὐσίαν τὸ κατάρθωσεν. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης — μόλις ἦτο ἐννεαετής, — ἤρχισε τὴν κατ' ἰδίαν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν μετὰ πάθους ἐξηκολούθησεν ἕκτοτε ἐπὶ ἔτη, μὴ θουσιάσας αὐτὴν ἐντελῶς εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ σήμερον ἀκόμη μετ' ἐν-

διαφέροντος, τὸ ὅποῖον θὰ ἦσαν εὐτυχεῖς ἂν εἶχον πολλοὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἱατρῶν, παρακολουθῶν τὰς προόδους της. Μὴ με παρεξηγήσετε· δὲν θέλω νὰ εἶπω μὲ αὐτὸ ὅτι ὁ Ἐπισκοπόπουλος εἶνε καρμμία ἱατρικὴ ἐξοχότης, οὔτε ὅτι εἰμπορεῖ νὰ συναγωνισθῇ μὲ τοὺς ἀριστοῦχοις τοῦλάχιστον τῶν ἐξ Εὐρώπης ἐπιστρεφόντων διδασκτόρων. Ὅχι· ἠθέλησα ἀπλῶς νὰ ἐπεξηγήσω εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Τρελῶν Διηγημάτων» τὸ μυστήριον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριθείας των, σπανίας παρ' ἡμῖν δι' ἔργα φιλολογικά. Ὁ Ἐπισκοπόπουλος εἶνε ἐπιστήμων, ὅσον πρέπει νὰ εἶνε εἰς διηγηματογράφος τοῦ εἴδους του.

Διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ μᾶλλον τὴν κλίσιν του εἰσῆλθεν ἐν Ζακύνθῳ εἰς ἓν Φαρμακεῖον ὡς βοηθός. Μὴ δυνάμενος παρὰ ἐν στενοτάτῳ οἰκογενειακῷ καὶ φιλικῷ κύκλῳ νὰ ἐκδίδῃ συνταγὰς, ἤρκεϊτο νὰ ἐκτελῇ καὶ—αὐτὸ μεταξὺ μας,—καρμμίαν φορὰν νὰ διορθόνη τὰς τῶν ἱατρῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἀκόμη παιδίον καὶ ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ παίξῃ, κατεγίνετο εἰς ἀτελεύτητα φυσικὰ καὶ χημικὰ πειράματα, κατασκευάζων ἐκ πῶν ἐνόντων τὰ ὄργανα καὶ τὰς μηχανὰς καὶ παρασκευάζων αἰθέρια ἔλαια, ἡδύποτα, κονιάκ, ἡλεκτικὸν φῶς, φωτογραφίας καὶ πᾶσαν διασκεδαστικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐπιστήμης. Αὐτὰ ἦσαν κατ' ἐξοχὴν τὰ παιγνιδία του. Ἀλλὰ μήπως παιδιὰς χαρακτηρὰ δὲν εἶχον καὶ τὰ πρῶτά του φιλολογικὰ δοκίμια, τὰ ὅποια ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης τῶν παιγνιδίων συνέθεσε καὶ ἐδημοσίευσε μάλιστα εἰς τὸν μοναδικὸν τόμον ἐνὸς μικροῦ, ἀθυρματώδους «Ἡμερολογίου» τὸ ὅποῖον ἐξέδωκεν ὁ ἴδιος ἐν Ζακύνθῳ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, καθὼς ἔγραφεν εἰς τὸν χαριτωμένον του πρόλογον, νὰ συμπεριλάβῃ μερικὰ ἀνέκδοτα διηγηματά του; Διότι, μαζὶ μὲ τὴν μανίαν τῆς ἱατρικῆς, τὸν κατεδίωκεν ἔκτοτε καὶ ἡ μανία τῆς φιλολογίας, ἡ δὲ Δημοσία Βιβλιοθήκη τῆς Ζακύνθου δὲν εἶχεν ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς της θερμότερον καὶ τακτικώτερον αὐτοῦ θαμῶνα. Ἀνεγίνωσκε πυρετωδῶς ἐπὶ πολλὰς ὥρας καθεκάστην, ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν, μυθιστορήματα, περιοδικά, μελέτας, ποιήματα, — πᾶν ὅ,τι ἤκουεν ἐπαινούμενον, πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο νὰ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ. Καὶ δὲν ἦτο ὀλίγον· μὲ τὴν βοή-

θειαν τῆς μητρός του καὶ μόνης, ἀγαθῆς καὶ ἐγγραμμάτου κυρίας, κατώρθωσε νὰ μάθῃ τὰ γαλλικὰ καὶ τὰ ἰταλικά, οὕτω δ' ἐνωρὶς, ὁ κύκλος τῶν εἰς αὐτὸν προσιτῶν βιβλίων εἶχε γίνεи ἀρκούντως εὐρύς.

Μετ' ὀλίγον οἰκογενειακαὶ περιστάσεις — καὶ βεβαίως ἐσωτερικὴ τις φωνὴ πρὸς τὴν πρόοδον παροτρύνουσα, — τὸν ἐξηνάγκασαν νὰ φήσῃ καὶ Φαρμακεῖον καὶ γενέτειραν καὶ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐπιδίωξιν τύχης εἰς τὰς Ἀθήνας. Τοῦτο συνέβη τὸν Μάϊον τοῦ 1892. Συγχρόνως ἦλθε καὶ ἡ κυρία Ἐπισκοποπούλου, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ μόνης ὁ νέος, — διότι ἄλλον εἰς τὸν κόσμον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του δὲν ἔχει, — ἠγωνίσθη τὸν σκληρὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα, ἄνευ θέσεως, σχεδὸν ἄνευ πόρων, μ' ὑποσχέσεις μόνον, μ' ἐλπίδας καὶ μὲ ὄνειρα. Ἐν τῶν γλυκυτέρων του καὶ μυστικωτέρων ἦτο νὰ εἰσελθῇ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν. Ἀλλὰ πῶς; ὡς ρέπορτερ; δὲν ἐγνώριζεν οὔτε τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηναίων ὡς χρονογράφος; ἦτο ἀκόμη ἀρκετὰ νέος καὶ ἄγνωστος. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῆς πτωχείας καὶ τῶν μόχθων, εὔρε τὸν καιρὸν διὰ μελέτην ἐγκυκλοπαιδικὴν συντονωτάτην. Τὴν ἡμέραν ὅλην κατηνάλισκεν εἰς τὸ ἀναγνώστηριον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἢ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς καὶ τὸ ἑσπέρας κατέτρωγε, μετὰ τοῦ λιτοῦ του δείπνου, ὅσα βιβλία ἐξ ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν κατώρθονε νὰ σύρῃ μέχρι τοῦ μικροῦ δωματίου του. Ὁ κ. Ροῖδης, ὁσάκις πρόκειται περὶ τοῦ Ἐπισκοποπούλου, ἐνόησε τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα βιβλίου καὶ λέγει: «Ὁλω διαβάζει, ὅλω διαβάζει. Παράξενο πρᾶγμα γιὰ Ρωμιοὺ!» Τὸν ἐνθυμεῖται, πρὶν ἀκόμη τὸν ἐκτιμήσῃ ὡς διηγηματογράφον, — καὶ τὸν ἐκτιμᾷ πάρα πολύ, — διημερεύοντα εἰς τὸ μικρὸν ἰδιαιτέρον Ἀναγνώστηριον τῆς Βιβλιοθήκης, ὅπου ἑκατοντάδες τόμων ἐκλεκτῶν παρήλασαν πρὸ αὐτοῦ, χωρὶς νὰ φανῇ οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἡ πνευματικὴ του δίψα σβεσθεῖσα. Καὶ τὸρ' ἀκόμη παρὰ τῷ Ἐπισκοποπούλῳ ἡ φιλαναγνωστικὴ κλίσις διατηρεῖ τὴν μορφήν τῆς μανίας. Τελευταῖον τὸν εἶδα νὰ συνοδεύσῃ ἓνα φίλον του ὡς τὸν Πειραιᾶ, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ τον δώσῃ ἓν βιβλίον, τὸ ὅποῃον ἤμπορούσε ἀναγνώσῃ καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν, καὶ τὴν ἄλλην...

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ἐπισκοπόπουλος, — κατόπιν ἄλλων τινῶν δοκιμίων, ἐκ τῶν ὁποίων εὐτυχῶς κανὲν δὲν ἐδημοσιεύθη, — συνέλαβε τὴν ιδέαν τῶν « Τρελῶν Διηγημάτων ». Τὸ πρῶτον, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ζωὴ μετὰ θάνατον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν περισυνὸν τόμον τοῦ παρόντος Ἡμερολογίου. Ἀλλὰ τὸ ὥραϊον ἔργον παρῆλθε σχεδὸν ἀπαράτηρητον, — εἰς ἓν Ἡμερολόγιον δημοσιεύονται τόσα σύμφυρτα πράγματα! — καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐξηκολούθει νὰ μένη ἄγνωστος, ὅτε ἔκαμε τὴν ἀπόπειραν νὰ δώσῃ τὸ δεῦτερον τῆς σειρᾶς τοῦ διήγημα εἰς τὸ « Ἄστου ». Ὁ κ. Κακλαμᾶνος τὸ ἀνέγνωσεν, ἐξεπλάγη, ἐγοητεύθη, ἐνθουσιάσθη καὶ ἔσπευσε νὰ το δημοσιεύσῃ εὐθὺς τὴν ἐπομένην μὲ μίαν ρεκλάμαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γραφεῖσαν εἰς τὰ πλαγιότατα, — διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν δημοσιογραφικὴν γλῶσσαν, — ρεκλάμαν ὅμως διερμηνεύουσαν εἰλικρινῶς τὴν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἐντύπωσιν. Ἀξίζει νὰ τὴν διαφυλάξῃ ἡ ἱστορία. Εἶνε ἡ πρώτη κριτικὴ, ἡ γραφεῖσα περὶ τοῦ Ἐπισκοποπούλου, περὶ τοῦ ὁποίου τίς οἶδε πόσα θὰ γραφοῦν εἰς τὸ μέλλον! Ἰδοῦ:

Ἡμερολόγιον. πρὸς τὰ καθιερωμένα ὀνόματα, θ' ἀποβλέψουν μετὰ τινος οἴκτου εἰς τὸ ἄκομψον καὶ τόσον ὀλίγον φιλολογικὸν ὄνομα τοῦ διηγηματογράφου τῆς σημερινῆς μας ἐπιφυλλίδος: Ν. Ἐπισκοπόπουλος. Ὅσοι ἀναγινώσκουν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ὅσων ἔχουν ἀκούσει ἀπὸ ἄλλους, θὰ διατρέξουν ἴσως τὸ διήγημα κινουῦντες τὴν κεφαλὴν. Μόνον ὅσοι κρίνουν ἄφ' ἐαυτῶν θὰ τρίβουν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξ ἐκπλήξεως. Θ' ἀποροῦν ὅτι εἰς ἄγνωστος ἔγραψε τοιοῦτον ἔργον. Ὅτι εἰς ἄσημος νέος κατώρθωσεν εἰς ὀλίγας γραμμὰς νὰ περιλάβῃ κατὰ τι τοῦ Πόου καὶ τοῦ Μωπάσσαν συγχρόνως. Ὅτι Ἕλληνας συγγραφεὺς, γράφων τὴν καθαρεύουσαν καὶ θέλων δι' αὐτῆς νὰ δώσῃ sensations μουσικῆς πενθίμου, ὀδυνηρᾶς, παθητικῆς, τὸ κατώρθωσεν. Κύριοι καὶ Κυρίαι, λάβετε τὸν κόπον νὰ διαβάσῃτε λιγάκι! Ἀπεκτήσασθε ἓνα λογογράφων, ὅστις ἔχει εὐθὺς ἀμέσως ἰδικὸν τοῦ ὕψους καὶ περὶ τοῦ ὁποίου, σᾶς τὸ ἐγγυώμεθα, θὰ γίνῃ πολὺς λόγος.

Τὸ «*Ut diese mineur*» — αὐτὸν τὸν τίτλον φέρει τὸ δευ-
τερον ἢ ἂν θέλετε τὸ πρῶτον τῶν Τρ ε λ ῶ ν Δ ι η γ η μ ᾶ -
τ ω ν, — ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «*Ἄστου*» τῆς Τρίτης 7 Δεκεμ-
βρίου 1893. Ἡμέρα ἐπίσημος εἰς τὸν βίον τοῦ διηγηματο-
γράφου. Ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἄφ' ἐσπέρας ἐκοιμήθη
ἄγνωστος καὶ τὴν ἐπομένην ἐξύπνησε προσωπικότης. Πρᾶγμα
σπάνιον, ἴσως μοναδικὸν διὰ νεοφανῆ. "Ολαί αἱ Ἀθῆναι, αἱ
φιλολογικαὶ Ἀθῆναι, αἱ ἀναγινώσκουσαι Ἀθῆναι, ὠμίλουν
περὶ αὐτοῦ. Οἱ λόγιοι ἔσπευσαν νὰ τον γνωρίσουν καὶ νὰ τον
συγχαροῦν. Φαντάζεσθε δὲ πλέον τὴν ἐκπληξίν των ὅταν ἔ-
βλεπον ἓν παιδίον δειλὸν καὶ ἄτολμον ἐνώπιόν των, κατακόκ-
κινον ἀπὸ τὴν ταραχὴν του καὶ μόλις τραυλίζον ὀλίγας λέ-
ξεις . . . Καὶ εἰς ὅσους ἤρесе καὶ εἰς ὅσους δὲν ἤρесе τὸ
πρωτότυπον, τὸ παράδοξον, τὸ ἀληθῶς τρελὸν διήγημα, ἐ-
προξένησεν αἰσθησιν, ἐντύπωσιν. Καθεὶς ἔσπευσε νὰ κηρυχθῇ
ἢ ὑπὲρ ἢ κατὰ. Ἀδιάφορος δὲν ἔμεινε κανεὶς. Τοῦτο λέγε-
ται ἐπιτυχία.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ θέσις τοῦ Ἐπισκοποπούλου
ἐξησφαλίσθη. Ἄν κανεὶς ξένος, ἀπὸ τὰ ἐλληνικά μας μόνον
τὴν γλῶσσαν γνωρίζων, ἀνεγίνωσκε τὴν φράσιν αὐτήν, θὰ
ὑπέθετε βεβαίως ὅτι ὁ νεαρὸς διηγηματογράφος κατῴρθωσεν
ἐπὶ τέλους νὰ γνωσθῇ καὶ νὰ ζήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τῆς γρα-
φίδος του, ἐκδίδων ἐκάστοτε ἓνα τόμον διηγημάτων, ἀναλόγως
τῆς ὀρέξεώς του καὶ τῆς ἐμπνεύσεως, συνεργαζόμενος εἰς φι-
λολογικὰ φύλλα καὶ συνάζων ἄφθονον δόξαν καὶ χρήμα. Πό-
σον θὰ ἐπλανᾶτο ! Μὲ φιλολογικὴν ἐργασίαν δὲν εἶνε δυνα-
τὸν νὰ ζήσῃ κανεὶς εἰς τόπον, ὅπου οἱ ἀναγινῶσται καὶ προ-
πάντων οἱ ἀγορασταὶ τῶν καλῶν βιβλίων εἶνε τόσοι ὀλίγοι καὶ
τόσοι δύσκολοι καὶ φειδωλοὶ κατὰ συνέπειαν οἱ ἐκδόται. Ἐδῶ
ὁ συγγραφεὺς, ἂν δὲν ἔχῃ ἄλλο ἐπάγγελμα, εἶνε ὑποχρεω-
μένος νὰ γίνῃ δημοσιογράφος, χρονογράφος, μεταφραστής.
Τὸ δὲ *Ut diese mineur*, τὸ ὁποῖον ἐξησφάλισέν, ὡς ἔ-
λεγα, τὸν Ἐπισκοπόπουλον, δὲν ἔκαμεν ἄλλο, παρὰ νὰ τῷ
χρησιμεύσῃ ὡς εἰσιτήριον εἰς τὸ «*Ἄστου*» διὰ νὰ λάβῃ μίαν
θέσιν κατ' ἀρχὰς ἑκατοντάδραχμον καὶ νὰ γράφῃ τὰ «*Ἀπὸ
ἡμέρας εἰς ἡμέραν*» καὶ τὰ «*Ἐδῶ κ' ἐκεῖ*». Δὲν θέλω νὰ
εἴπω ὅτι τὸ νὰ εἶνε κανεὶς συντάκτης τοῦ Ἄ σ τ ε ω ς, καὶ

μάλιστα ὁ καλλίτερος, εἶνε ἄσχημον πρᾶγμα καὶ ὅτι ἀπὸ τόσῳ νέος νὰ κερδίῃ ἕως 200 δραχμὰς τὸν μῆνα εἶνε ὀλίγον εἰς τοὺς σημερινοὺς τῆς ἀνάγκης καιροῦς. Ναί· ἀλλ' ἡ συνεχὴς δημοσιογραφικὴ ἐργασία, ἡ ἐπιβεβλημένη, ἡ ταχεῖα καὶ ἐφήμερος παραγωγὴ μαραίνει τὸ τάλαντον καὶ κλέπτει τὸν χρόνον τοῦ δημιουργικοῦ συγγραφέως· ἔπειτα εἰς καλλιτέχνης δὲν εἶνε δυνατόν νὰ διακριθῇ ὡς δημοσιογράφος. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι μερικὰ ἄρθρα τοῦ Ἐπισκοποπούλου εἰς τὸ Ἄστυ, μὲ ὀρεξιν καὶ μὲ ἔμπνευσιν γραμμένα, ὡς τὸ ἀμίμητον ἐκεῖνο «Χειμεριναὶ Δύσεις» καὶ τὸ ἄλλο «Πιέρ Λοτί» εἶνε ἐκ τῶν ὠραιωτέρων τὰ ὁποῖα ἔγραψε ποτὲ ἀθηναῖος χρονογράφος· ἀλλὰ τὰ ἄλλα του, τὰ καθημερινά, τὰ συνήθη, δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὰ γράφῃ ἀπαράλλακτα καὶ ἄλλος μὲ ὀλιγώτερον τάλαντον φιλολογικόν; Τὸ ἀπέδειξε πολλάκις ἡ στήλη ἐκεῖνη τοῦ Ἀστέως μὲ τὰ ἐλζεβιριανά, ἡ ἀναδείξασα τόσους καλοὺς χρονογράφους, ἀγνώστους ὅμως εἰς τὴν φιλολογίαν.

Τὸ φόρτε τοῦ Ἐπισκοποπούλου εἶνε τὰ διηγήματα. Τὰ «Τρελὰ Διηγήματα» τὰ ὁποῖα, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, περὶ τὰ δέκα, ἐδημοσιεύθησαν ὡς ἐπιφυλλίδες τοῦ Ἀστέως, ἀποτελοῦν τόμον, — ἀδημοσίευτον φεῦ! ἀκόμη, — ὁ ὁποῖος θὰ ἔκαμνεν αἰσθῆσιν εἰς οἰανδήποτε γλῶσσαν καὶ ἂν ἐδημοσιεῖτο. Μεταξὺ τῶν «Τρελῶν Διηγημάτων» ὑπάρχουν μερικὰ ἀπολύτως ὠραῖα, ἱκανὰ νὰ περιποιήσουν τιμὴν εἰς τὸν καλλίτερον διηγηματογράφον. Ἡ σύλληψις τοῦ Ἐπισκοποπούλου ἔχει πάντοτε κάτι τι τὸ καινοφανὲς καὶ ιδιόρρυθμον. Οἱ ἥρωές του, ὡς ἐπιτοπλεῖστον, δὲν εἶνε κοινοί, φυσιολογικοὶ ἄνθρωποι· εἶνε παθολογικοί, παράδοξοι, μυστηριώδεις, ἀλλ' ὅχι διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον ἀληθεῖς, ὀλιγώτερον ἄνθρωποι. Τοὺς λόγους των καὶ τὰ ἔργα, τὰ αἰσθήματά των καὶ τὰ πάθη ἡ νεύρωσις περιβάλλει διὰ νέφους, διὰ πέπλου μυστηρίου, πρὸς τὸ ὅποῖον αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν κλίσιν ὁ συγγραφεὺς, ὁ ἐπιζητῶν τὰς σπανίας ψυχολογικὰς περιπτώσεις. Καὶ τὸ ὕφος του εἶνε αὐστηρῶς ἀνάλογον πρὸς τὴν ἔμπνευσιν. Τίποτε τὸ κοινὸν καὶ τὸ τετριμμένον εἰς τὴν φράσιν του, τὴν ἐξόχως ζωγραφικὴν, τὴν ἀμιμῆτως παραστατικὴν. Ὁ Ἐπισκοπόπουλος ἔχει ὅμμα ἰδιοφυὲς καλλι-

τέχνου. Βλέπει τὰ πράγματα ὑπὸ ὅλως ἄλλοίαν ὄψιν καὶ κάθε του γραμμὴ φέρει τὴν σφραγίδα τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ, τῆς ἰδιαιτέρας ἀντιλήψεως. Περιγράφει τὰ λεπτότερα πράγματα, τὰ λεπτότερα χρώματα, τὰ λεπτότερα ἀρώματα, τοὺς λεπτοτέρους ἤχους, ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐκφεύγουν τὴν κοινὴν αἴσθησιν, τόσον εἰς τὸν ὕλικόν, ὅσον εἰς τὸν ἠθικόν κόσμον.

Ὁ Ἐπισκοπόπουλος διαφέρει, βλέπετε, ἀπὸ ὅλους τοὺς γράφοντας σήμερον παρ' ἡμῖν. Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν διηγημάτων του, δὲν εἶνε ἡ ἡρεμος ἐκείνη καὶ γλυκεῖα ἱκανοποίησις, τὴν ὁποίαν μᾶς προξενεῖ ὑπὸ ἄλλας, ἴσως εὐπροσιτωτέρας μορφάς, τὸ καλόν. Εἶνε νευρική τις ἐντύπωσις, ἡ ὁποία πλησιάζει συχνὰ πρὸς τὴν φρίκην καὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ εἶνε φύσει ἐπιδεικτικὸς ὁ ἀναγνώστης. Ἄλλως πρὸς αὐτὸν θὰ εἶνε ξένοι ὅλοι οἱ ἥρωες τῶν «Τρελῶν Διηγημάτων» καὶ ὁ παράφρων ἐκεῖνος ἐρωτευμένος τοῦ «*Ut diese mineur*», ὁ ὁποῖος ἐξάπτεται εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ἐν ᾧ ἀκούει τὴν σονάταν τοῦ Βετχόβεν, ὥστε ὀρμῇ καὶ πνίγει τὴν Μύρραν, τὴν ἐκτελοῦσαν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου ἐρωμένην του· καὶ ὁ νευροπαθὴς ἐκεῖνος ἀδελφὸς τῆς Μ α ὕ ρ α ς, ὁ ὁποῖος τόσον αἰσθάνεται ἄγριον μῖσος πρὸς τὴν δυστυχῇ ἀδελφὴν του, διότι τῆς ὁμοιάζει πολὺ· καὶ ὁ σφαγεύς, ὁ ἐν τῇ μέθῃ βασανιζόμενος ἀπὸ τὸν Ἐ φ ι ἄ λ τ η ν ἐκεῖνον, τὸν θαυμασίως ἀναπλασθέντα, τὸ ἀπαίσιον ὄραμα τῶν σφαγέντων διὰ τῆς χειρὸς του ζῶων καὶ τῶν ἐξ αἵματος ποταμῶν· καὶ ἡ ὑστερικῶς περιπαθὴς ἐρωμένη τοῦ Ἰ π π ὅ του Μ ἄ ξ, μιᾶς προσωπογραφίας, ἡ ὁποία τόσῳ παραδόξως κνίζει τὴν παρθενικὴν τῆς φαντασίαν· καὶ ἡ Μ ῆ τ η ρ Γ ῆ, ἡ ὥς μέγα ἐμψυχον ὄν παριστανωμένη, ἡ ἐν στιγμῇ ἀνίας ἀποφασίσασα νὰ σταματήσῃ εἰς τὸ ἀχανὲς τόσον μόνον, ὅσον ἤρκει διὰ νὰ ποβάλῃ τὸν δυσφόρητον φόρτον τῶν τέκνων τῆς· καὶ ἡ ἄλλη ἐκείνη μήτηρ, ἡ ὁποία ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ἐξεγέρσει τοῦ ζωώδους ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρησίας Σ τ ῆ θ ἄ λ α σ σ α, πνίγει τὸ τέκνον τῆς διὰ νὰ σώσῃ ἐαυτήν· καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ θελκτικὴ ἔφηβος, ἡ ἐν τῷ πρώτῳ σφριγηλῷ ὀργασμῷ γονιμοποιουμένη ἀπὸ ἐνὸς Φ ι λ ῖ τοῦ Ἡ λ ι ο υ.

Ἐκτὸς αὐτῶν, ὁ Ἐπισκοπόπουλος ἔχει γράψει τὴν Ζωήν μετὰ Θάνατον, καθαρῶς φανταστικὸν διήγημα, ἐν ᾧ περιγράφει θαυμασίως τὰς περιπετείας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἀπὸ μιᾶς μετενσαρκώσεως εἰς ἄλλην τὴν Αἰωνίαν Γυναικα, τὴν σήμερον δημοσιευομένην μεγαλοπρεπῇ καὶ σκληρῶς ἀληθῇ ἀλληγορίᾳ, καὶ ἔξω τῆς σειρᾶς τῶν «Τρελῶν Διηγημάτων» τὸ χριστουγεννιάτικον διήγημα Μία Ψυχὴ, τὸ περιπαθές, τὸ τρυφερόν, τὸ κατακτῆσαν ὅλους τοὺς ἀναγνώστας ἀνεξαρτήτως κλίσεως καὶ ἀναπτύξεως, καὶ τὸν Κολιούλαν, εἰκόνα ἑξοχον τοῦ ἀπαισίου Αὐτοκράτορος, διὰ τὴν ὁποίαν ἐμελέτησεν ἕξ μῆνας διὰ νὰ γράψῃ ὀλίγας σελίδας.

Ὁ Ἐπισκοπόπουλος εἶνε καθεαυτὸ μορφωμένος ἄνθρωπος. Κατέχει τὰς γενικὰς ἐκείνας γνώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶνε ἀναγκαῖαι διὰ κάθε πνεῦμα εὐρέως συλλαμβάνον καὶ ὑψηλὰ σκεπτόμενον ὡς τὸ ἰδικόν του. Γνωρίζει καλὰ τὴν τέχνην του, εἶνε ἐνήμερος τῆς πνευματικῆς κινήσεως, τῶν νέων ἰδεῶν ἐνέκυψε δὲ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλολογίας καὶ μάλιστα τῆς νεωτέρας, ὥστε οὐδὲν τῶν συγχρόνων ἀριστουργημάτων—τὰ ὁποῖα οἱ περισσότεροι παρ' ἡμῖν γνωρίζουν ἕξ ὀνόματος, νὰ τῷ εἶνε ἄγνωστον. Μὲ τοιαῦτα φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα προσόντα, μὲ τὸν ἀκοίμητον ζῆλον τῆς βελτιώσεως, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ προῖδῃ τις τὴν ἐπίφθορον θέσιν, τὴν ὁποίαν θὰ καταλάβῃ μίαν ἡμέραν εἰς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα τὸ πρῶτον αὐτὸ παιδίον, τὸ ἀπὸ τοῦδε ἔχον νὰ ἐπιδείξῃ ἔργα δόκιμα, καλλίτερα ἀπὸ πολλὰ τῶν μεγάλων μας συγγραφέων.

Ὡς ἄνθρωπος, ὁ Ἐπισκοπόπουλος εἶνε ἀγαθώτατος, ἀνώτερος φθόνου καὶ πάθους χαμαιζήλου. Ἄλλ' ἔχει τὴν ἀβελτηρίαν, τὴν ἀδεξιότητα, τὴν δειλίαν καὶ ὅλας ἐκείνας τὰς νευρικὰς ιδιοτροπίας τοῦ καλλιτέχνου, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων εἴμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὑπὸ τῶν χυδαίων ὡς κακὸς καὶ ἴσως ὡς ἀνόητος. Δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἐπιδείξιν καὶ τὰ μεγάλα λόγια. Ἐργάζεται ὁμως μὲ θάρρος, πολὺ καὶ καλὰ. Ἐλευθερὸς προλήψεων, ἐκφράζει τὴν ἰδέαν του ἄνευ περιφράσεως, διὰ τοῦτο δὲ ἠλέγχθη πολλάκις ὡς ἐγωΐστῆς καὶ τολμηρὸς ἀναλόγως τῆς ἡλικίας του. Ἄλλ'

εἵπομεν ὑπὸ ποίων : ὑπὸ ἐκείνων πάντοτε, οἱ ὅποιοι λαμβάνουν ὑπ' ὄψει των τὰ ἔτη μᾶλλον ἢ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Σ' ἓνα Θεὸ γονάτισε, φωνάζει
Τὸ παιδάκι γυρμένο, ταπεινό,
Τὸ στῆθος μου ἡ φωνὴ του μοῦ σπαράζει
Καὶ μὲ κάνει γιὰ λίγο χριστιανό.

Σ' ἓνα Θεὸ γονάτισε φωνάζει,
Ὁ ἄντρας χλωμιασμένος καὶ γυρτός,
Ἡ προσευχή του πόσο μὲ δειλιάζει
Καὶ στέκω σιωπηλὸς καὶ σκεπτικὸς.

Εἰς τὸ Θεὸ προσκύνα τὴν ἀλήθεια
Φωνάζει ὁ γέρος μὲ δειλὴ φωνή
Κ' ἡ προσευχή του μοῦ γεννᾷ 'ς τὰ στήθεια
Σέβας 'ς τὰ χρόνια, μῖσος 'ς τὴ ζωή.

Σ' ἓνα Θεὸ γονάτισε, φωνάζει
Παρθένα ποῦ σκορπᾷ φεγγοβολή,
Ἡ φωνὴ της μὲ μιᾶς μ' ἀναγαλλιάζει
Καὶ χύνει φῶς κ' ἐλπίδα 'ς τὴν ψυχή.

Καὶ κλίνω ἐμπρὸς της ταπεινὸς τὸ γόνυ
Καὶ λατρεύω τὸν ἄγνωστο Θεό,
Κ' ἐμπρὸς σ' αὐτὴ τὴ ζωντανὴ του εἰκόνα
Πίστι, πατρίδα βροῖσκω κι' οὐρανό.

[Ζάκυνθος, 1894]

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ